

Robert Kleindienst

**DOBA
PRESVLAČENJA**

LEYKAM
international

Robert Kleindienst

DOBA
PRESVLAČENJA

roman

S njemačkoga prevela
Milka Car

Zagreb, 2020.

Leykam international

NAKLADNIK
Leykam international d.o.o., Ilica 42, HR-10000 Zagreb
www.leykam-international.hr

ZA NAKLADNIKA
Jürgen Ehgartner

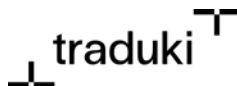
UREDNIKA
Eugenia Ehgartner

PRIJEVOD S NJEMAČKOGA
Milka Car

© 2020 Leykam international d.o.o., Zagreb
Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati, fotokopirati ni na bilo koji drugi način reproducirati bez nakladnikova pismenog dopuštenja.
© of the translation: S. Fischer Foundation by order of TRADUKI.

Naslov originala: „Zeit der Häutung“.
© edition laurin bei innsbruck university press, 2019

Objavljivanje ovog djela omogućeno je uz potporu književne mreže TRADUKI, čiji su članovi Savezno ministarstvo za Europu, integraciju i vanjske poslove Republike Austrije, Ministarstvo vanjskih poslova Savezne Republike Njemačke, Švicarska zaklada za kulturu Pro Helvetia, austrijska Interesna zajednica prevoditeljica i prevoditelja po nalogu Saveznog ministarstva za umjetnost, kulturu, javnu upravu i sport Republike Austrije, Goethe-Institut, Javna agencija za knjigu Republike Slovenije, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Resor za kulturu Vlade Kneževine Liechtenstein, Zaklada za kulturu Liechtenstein, Ministarstvo kulture Republike Albanije, Ministarstvo kulture i informiranja Republike Srbije, Ministarstvo kulture Rumunjske, Ministarstvo kulture Crne Gore, Ministarstvo kulture Republike Sjeverne Makedonije, Ministarstvo kulture Republike Bugarske, Sajam knjiga u Leipzigu i Zaklada S. Fischer.

Objavljivanje knjige financijski su potpomogli Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske i Bundesministerium Kunst, Kultur, öffentlicher Dienst und Sport Österreich.

ISBN 978-953-340-102-7

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001076928

Fotografija na naslovnici
©Adrijana Vidić

*Otvori svoja usta i pravedno sudi,
brani na sudu potrebitoga i siromaha.*
(Mudre izreke 31,9)

I. Ići kroza zidove

Sve oživi u tvojoj mašti, objasnio mi je djed dok sam u dobi od sedam godina ležala u svojem krevetu posuta ružičastim mrljama, a čelo mi je gorjelo u vrućici. Sve zaživi samo ako uistinu vjeruješ. Misli na to, Ana, i ne daj da ti bolovi što ćeš ih doživjeti skrate krila.

Zamišljala sam da je u noći anđeo uletio kroz prozor dok sam spavala i narisao mi po licu malene točke u boji, to me je barem malo tješilo u bolesti. No uskoro se crvenilo nezaustavljivo proširilo po cijelom tijelu poput goruće lave, prepuno mrlja i neugledno. Predodžba o anđelu koji riše odjednom se rasplinula u zraku, a bolest je izgubila svaku čaroliju.

Oči su mi tada također poprimile boju ospica i nisu suzile samo zbog bolova. Mala, zamračena soba u kojoj sam ležala postala je mojim kavezom, a znajući da se moje prijateljice igraju na otvorenome, utapala

sam se u duboku samosažaljenju. Zidovi su se sve više sklapali nada mnom, prilazili su mi sve bliže i pritiskali me sa svih strana. Kao da bolest nije zaposjela samo mene, nego me svom silom željela uništiti i uskoro me pretvorila u svoju bespomoćnu zarobljenicu. Ulijevala je u mene tamu, a s njom su se, poput prethodnika oluje, u mene uvukle crne misli o smrti. Ta me je misao odjednom zgrabila za ruku i vukla me prema groblju, gurala me pod hladnu zemlju i toliko me je mučila da sam glasno vrištala u snu.

Ali upravo me je djedova ruka izvukla iz carstva smrti. On me odmalena vezao nevidljivim nitima povjerenja te mi je u tim mračnim trenucima bio jedini spas. Kako sam se osjećala nasmrt bolesnom, a smrtno bolesnu djetetu nitko nije imao srca odbiti najdublju želju, on je tada samarićanski bdio dan i noć nad mojom bolesničkom posteljom. Hladio mi je čelo, tješio me i ohrabrivao, vodio me kroza zidove stana u zelenilo probuđenoga zagrebačkog proljeća. U njegovim pričama otvarala su se vrata i odaje, a smrt je uzmicala od mene sve dalje i dalje.

Držeći se za ruke odlazili bismo u ekspedicije kroz Botanički vrt, kao djetetu mi se činio beskrajno velikim, lebdjeli bismo na listu lopoča preko jezera dok su ptice tajanstveno pjevale na suncu. Otvorenih usta stajali smo pred blistavim stablima trešnje i drvčima badema u punom cvatu upijajući njihov nježan,

sladak miris. Poslije bismo trčali kroza sočne zelene livade prostranih parkova, gubili se u šumi u potrazi za skrivenim cvjetovima, a navečer, prije nego što bi pao mrak, ležali bismo na vrhu malena brežuljka očekujući zvijezde. Uhvaćena u vrtlog, prepustila sam se privlačnosti djedova fantastičnog svijeta te su preda mnom odjednom stajale sujetne kraljice i kraljevine, postojani limeni vojnici, začarane životinje. Kao ni iz čega pojavljivala su se tamna jezera i mračne šume, raskošni dvorci i zamci, nespretni divovi, lukave lude, vještice i čarobnjaci, opčaravali su me uvijek iznova.

Ni u snu se nisam nadala da će upravo to biti iste one priče koje ću desetljećima poslije pripovijedati djeci u logoru, djeci koja su bila daleko bliže smrti nego ja onomad sa svojim ospicama. U njihovoj bi mašti stvari oživjele, a barem nakratko uspjeli bi pobjeći iz carstva sjena i povući se na mjesto gdje im glad, žeđ i smrt nisu mogli baš ništa.

Voljela sam njihova otvorena usta dok bih im pripovijedala priče, sjaj u očima koji bi blistao i nakon mojih posljednjih rečenica. U carstvu mašte djeca su sa mnom mogla letjeti preko visokih zidina i s njima se uzdizati poput malenih, crnih ptica koje pod otvorenim nebom ne traže ništa osim malo sreće i topline.

Mojega djeda sada već odavno nije bilo među živima. Ali njegove su priče držale tu djecu na životu i povratile mene u život u tim mračnim satima.

II. Mrtva planina

Ana je zatvorila knjigu prije no što ju je uspjela pročitati do kraja. Udarac na prozor lecnuo ju je i u istom je trenutku osjetila bol u leđima kao da ju je netko udario sjekirom. Svakoga se dana budila u ovaj rani sat dok je dolina duboko ispod nje tek polako otvarala oči. Sjedila je zgrčena na krevetu, brzo dišući, pogledavajući prema van i napeto osluškujući što se to zbiva. No, nije se čulo baš ništa osim glasnih ptica što su upravo započinjale svoj jutarnji koncert.

Prečesto su je prošlih tjedana i mjeseci plašili zvukovi koje nije mogla odrediti, iako bi je uglavnom naposljetku okruživala tek mrtvačka tišina. No ovaj put znala je da se nije prevarila. Odmaknula je pokrivač, prebacila preko ramena vunenu vestu, zgrabila napunjenu pušku oslonjenu na zid i otvorila vrata spavaće sobe. Brzim koracima spustila se niza škriputave stube dolje u hodnik, gdje je vonjalo po dimu i mesu koje je

pekla prethodne večeri. Ključ je bio u bravi. Okrenula ga je dvaput i otvorila ulazna vrata.

Vani ju je dočekaao hladan, oštar zrak. Nije vidjela nikoga osim Dima, mačka crnoga poput noći, po vratu mu se protezala tanka bijela crta sve do ušiju poput ogrlice. Ležao je ispred kolibe poluotvorenih očiju na drvenoj klupi, ispruženih šapa pred sobom i malo je podignuo glavu kad mu se približila. Činilo se da uživa u toplim Sunčevim zrakama dok su one lagano preplavljivale šumu i livadu i prodirale u oblake magle obasjavajući rosu što se zaplela u paukove mreže.

U travi je bilo tragova prethodnoga dana kada je satima cijepala drvo za ogrjev i cjepanice pažljivo slagala ispod verande, komad po komad. Žuljevi, iver u desnom oku i lumbago bili su cijena njezina posla i prisilili su je da ga prekine prije vremena. Odmah nakon večere srušila se u krevet mrtva umorna. Prije toga još je isprala oko, stavila listove koprive na kralježnicu, staro oprobano sredstvo za bolju prokrvljenost u koje se još onomad zaklinjao njezin djed. No bolovi u bjeloočnici i leđima oduzimali su joj san i vraćali je u stari strah iz dječjih dana da se više nikada neće probuditi i da će zauvijek nestati u snu. Kada je naposljetku ipak zadrijemala, glava joj je nemirno utonula u jastuk i vratila se natrag u carstvo sjena iz kojeg je pobjegla nekoliko mjeseci prije.

Užasi proteklih dana nisu se pojavljivali samo u njezinim noćnim morama. Uglavnom navečer, dok bi se tama poput glasnika zlogukih vijesti spuštala na zemlju i potiho preuzimala vlast nad šumom i nebom, sve dok ih ne bi sasvim preuzela, u njoj su izvirale slike iz logora. Djeca u vrućici pred njezinim su se očima valjala na prljavoj slami, dok su druga, nijema od gladi, čučala u unutarnjem dvorištu. Kameni zid ograđen visokom ogradom, s bodljikavom žicom koju je nemoguće prijeći, priječio im je pogled u slobodu. Svakoga dana u zoru bi se otvarala velika drvena vrata i mrtvozornik je sa svojom konjskom zapregom ulazio kroz njih poput glasnika iz pakla kako bi obavio svoj posao. Svakoga su tjedna nova bezimena djeca prolazila kroz ta vrata, uskoro u tako velikom broju da je logor pucao po šavovima. Nijedan od malih zarobljenika nije ni najmanje naslućivao zbog čega je dospio u taj mračni svijet, gdje se dan nije razlikovao od noći i sve je u njima vrištalo do neba.

Nino, četverogodišnji srpski dječak, jednom ju je upitao što su to djeca učinila toliko loše da više ne smiju van, na slobodu.

„Zidovi su tu kako bi vas štitili od divljih životinja”, odgovorila mu je nakon kraćeg oklijevanja, a najradije bi nakon toga samoj sebi bila pregrizla jezik.

Prigrllila ga je od njegova prvog dana u logoru i pokušavala nekom čarolijom što češće izazvati veseli

sjaj u njegovim očima. Poput ostale djece, i njega su oduzeli roditeljima u ime fašizma, vjere i nacije. Wehrmacht i ustaše upali su u osvetničkom pohodu u malo selo u kojem je odrastao, opkolili ga i spalili sve do temelja. Oca su mu na licu mjesta strijeljali zajedno sa svim ostalim muškarcima. Majku su poslali na prisilni rad u Njemačku, a njega i drugu djecu ukrcali na kamion koji je vozio ravno u logor. Sve do sudbonosnog jutra, kada su partizani napali logor kako bi oslobodili djecu, ostala su mu samo sjećanja i maleni drveni konj, igračka koju je Ana čuvala poput zjenice svoga oka.

Nju je u logor odvela primamljiva ponuda da radi kao pomoćna sestra. Ustaše su ga uredili pod krinkom prihvatnog doma za djecu izbjeglica, i povjerili na upravljanje Mihaelu, jednom svećeniku i obiteljskom prijatelju. Ana je onomad silno željela otići iz svojega rodnog Zagreba, daleko od očeve stege. Njezina želja za promjenom i potreba da pomogne bili su tako snažni da joj se novo radno mjesto na jugoistoku Hrvatske, usred polja i usamljenih posjeda, činilo poput dara s neba.

Nije prošlo dugo do trenutka kada se probudila u paklu na zemlji. Slijepa od bijesa i očaja morala je gledati kojoj istinskoj svrsi služi taj logor i koji su pakleni plan fašisti provodili s djecom, a sve je to pretvaralo njezin posao u svakodnevnu borbu za preživljavanje,

ponajprije za djecu, ali i za nju samu. Ali odlučila je ostati, nije ni mogla ni željela prepustiti malene zarobljenike samovolji neuračunljivih čuvara. Svaki put kada bi razmišljala o tome osjećala se kao da je zatvorena u lijesu na koji su nalijegala sjećanja poput teške, crne zemlje. Sa svakim prebijenim ili izgladnjelim djetetom koje bi napuštalo logor u drvenoj kutiji, nešto bi umrlo u njoj, a ni mnogobrojni dani i tjedni u osamljenosti šume u Altausseeu nisu zaboravom prekrili sav taj užas. Sve je još uvijek bilo prisutno i živo, pritiskalo ju je kao i kraj rata, kada je glavom bez obzira morala napustiti logor u bijegu od komunista što su nadirali. Tada se ponovno našla pred ulaznim vratima i posljednji put bacila pogled na carstvo sjena u kojem je provela tolike godine svojega života.

Uznemiravao ju je trag na tlu. Otisci cipele bili su veliki, duboko utisnuti u omekšanu zemlju i vodili su dalje, sve do mosta. Prije nekoliko dana posjetila je Konrada, radnika u solani iz sela koji ju je povremeno obilazio i donosio joj korisne stvari poput kruha, krumpira, kave, sapuna ili čarapa. To su morali biti njegovi otisci jer inače nitko ne bi zalutao sve do onamo osim vjeverica, zečeva ili srna, a jednom se usred snježne oluje pojavila i lisica. Ponekad bi u noći uz ogradu stajala mrtva djeca, ali na to se naviknula.

Kratko prije Božića oko kolibe su se šuljala tri dječaka iz sela. Upravo se bila vratila iz posjeta svojoj prijateljici Veri, zamotana u kaput i krznenu kapu i

iznenadila je dječake u sumraku. Izvan sebe od bijesa vikala je na njih dižući stisnutu šaku. Sva su trojica pobjegla glavom bez obzira, kao da su ugledala duha.

Oprezno je obišla staru lovačku jednokatnicu od smrekovine, skrivenu u šumi i okruženu visokim drvećem. Ispred nje žuborio je potok preko livade. Preko njega je prelazio mostić, a do njega bi se u proljeće opasno blizu uspinjala nabujala voda. Iza šume strmo se uzdizao masiv Sandlinga. Na vrhu je još ležao snijeg i pri jakom vjetru poput sitna šećera sipio je po okomito položenim liticama. Kada bi oblaci prolazili iznad nje, planina bi oživjela, činilo se kao da diše, podiže se i spušta, i tek onda kada bi otputovali dalje, ponovno bi očvrtnula u svoj okamenjeni mir. Mnogo je ljudi nestalo na toj planini ili u njoj, postali su građom saga ili stravičnih priča, jer je Sandling, kao i cijela Mrtva planina, bio premrežen špiljama, procijepima i dolinama. Planinari koji bi skrenuli sa staze često su gubili tlo pod nogama, zjapeće provalije otvarale su se u šiljastu stijenu.

Jednom je bila gore s prijateljicom kod koje je našla privremeni smještaj ubrzo po dolasku. Ona joj je savjetovala sklonište u Altausseeu dok se valovi ne smire i političko stanje ne stabilizira. Vera je stigla u to mjesto sa svoje dvoje djece posljednje godine rata u bijegu pred bombama što su njezin rodni grad pretvarale u prah i pepeo. Muž je obećao da će doći za njom.

Ispočetka je još redovito slao brzojave iz najrazličiti-
jih mjesta po jugoistočnoj Europi, dok jednog dana u
ruke nije primila pismo kojim su joj priopćili *kako je
njezin ljubljani suprug pogotkom granate u izvršavanju
svoje vojničke dužnosti našao herojsku smrt*. Izrazili su
žaljenje što će oboje djece sada odrastati bez oca, a on
je *položio svoj život kao najvredniju žrtvu za Führera i
budućnost i veličinu vječnoga njemačkog naroda*. Udovici
su poželjeli *da odgaja svoju djecu u jednakome herojskom
duhu*, kakav je navodno pratio njezina muža *sve do
njegova posljednjeg herojskog trenutka*.

On i Anin zaručnik Gregor, mladi vodnik iz Beča,
zajedno su služili u Hrvatskoj dulje od tri godine.
Među njima se razvilo duboko prijateljstvo i već je pri
njihovu prvom zajedničkom susretu u Zagrebu jed-
naka iskra preskočila i na žene. Od tada je Ana bila u
bliskoj vezi sa svojom prijateljicom. Tim ju je snažnije
pogodila vijest o iznenadnoj smrti, poput udarca u
lice, ispunila ju je patnjom i suosjećanjem i probudila
u njoj sjećanja na Gregora kojem se prije kraja rata
izgubio svaki trag.

Kada su se potom spustile sa Sandlinga u dolinu,
sasvim zadubljene u razgovore o prošlim vremenima,
Ana je otkrila malenu lovačku kolibu nedaleko od za-
rasle ruševine dvorca, na pola puta između planin-
skog pašnjaka i sela. Već joj se na prvi pogled učinila
prikladnim skloništem za sljedeće tjedne, mjestom

na kojem će pronaći mir i odmak od svega što je proživjela.

Vera ju je odgovarala od toga. Sumnjala je da će se snaći u osami planinskoga svijeta, posebno stoga što je selo udaljeno gotovo sat vremena hoda, a put do sela zimi je nalikovao hodu po žici. No u Ani je ta ideja već toliko sazrela da nije bilo povratka i trebalo joj je samo malo moći uvjeravanja kako bi vlasnika lovačke kuće pridobila za svoj pothvat. Od toga dana smjestila se u šumskoj osami i u noćima je čekala da se san spusti na nju poput čelična zvona. Rijetko se spuštala u selo, ne samo zbog strma puta, nego zato jer je izbjegavala dodir sa stranim ljudima, premda je upravo ona bila strankinja o kojoj su neki govorili skrivajući rukom usta.

Protrljala je suzno desno oko, osjetila je strano tijelo koje je još uvijek moralo biti u njemu. Crne točkice lebdjele su oko nje kada je ponovno otvorila oko i zavrtjelo joj se u glavi. Vratila se natrag do ulaza, udarila je u cjepanicu u travi i otkrila pticu sjenicu ispod prozora spavaće sobe u kojem se zrcalilo sunce. Samo je vjetar što se zaigrao u perju ptičice nudio privid života. Oprezno je podignula pticu, promotrila je njezine napola spuštene kapke i pogladila je po lagano nagnutoj glavici. Tada je primijetila da se malo tijelo grči.

Dim nije ispuštao Anu iz vida. U jednom je pokretu skočio s klupe mijaučući, grebao je i trljao svoje tijelo o njezine listove, sve dok nije dobio što je želio. Sjenicu je zgrabio poput trofeja, potom ju je ponovno položio na tlo gurkajući šapom glavicu ptice, igrajući se gurao ju je pred sobom, učvrstio je, ustuknuo bi kada se iznenada pokrenula te se naposljetku s pticom u zubima zavukao ispod drvene klupe. Potom se jasno čulo krckanje kostiju.

Ana je pričekala dok Dim nije progutao sjenicu, samo je još perje svjedočilo o njegovu jutarnjem obroku. Zadovoljno se ponovno zavukao pod klupu, oblizao šape, ispružio se i preo zatvorivši oči.

Te joj se zime pridružio kao napola izgladnjelo stvorenje. Ispočetka je uzmicao od svakog dodira, frktao, podizao šape poput oružja sve dok postupno nije stekao povjerenje i prihvatio njezinu blizinu. Pa ipak je zadržao svoje osobitosti, znao je biti najumiljatije stvorenje prije nego što bi se u sljedećem trenutku pretvorio u čudovište koje grize. Nije prihvaćao strance, ponekad bi nestao na nekoliko dana, a onda bi se iznenada pojavio kao da se ništa nije dogodilo. Jednom se vratio jako mršav, s ranama od ugriza i krvavim uhom. Proljeće ga je vjerojatno privuklo sve do niže položajnih dvorišta ili u selo, u potrazi za mačkama koje se tjeraju, u tuđa područja. Tjednima poslije vidjele su mu se rane po tijelu.

Nakon što je spremila pušku, otišla je u kuhinju. Natočila je mlijeko u limenu posudu, stavila je pored peći, pripremila kruh, maslac i kavu za doručak i sjela za stol. Lovačka kuća bila je jednostavna, ali sasvim ugodno opremljena namještajem od hrastovine u prizemlju, gdje je bila kuhinja, kao i ostava i zidana peć. Iznad jedaćeg stola visjela je jelenja glava s moćnim rogovima, nijemi čuvar cijele sobe. Stube su vodile strmo prema gore na kat do dviju malih soba, od kojih je jedna bila spavaonica, a druga je bila prazna, samo s jednim ormarićem. Sviđao joj se slatkasto-opori miris drva, stezanje hladnoće, pucketanje i lupkanje poda. Ponekad bi kuća ispuštala čudne zvukove, stenjala i uzdisala, gotovo kao da vodi svoj vlastiti nesretni život.

Tijekom rata u njoj su bila smještena dvojica muškaraca koja su nemilosrdno lovila borce otpora, dezertere i bjegunce od vojne dužnosti. Tko su bila ta dvojica, odakle su stigla, o tome je bilo mnogo glasina i govorkanja u selu. Šušvalo se da pripadaju Gestapu i hodaju preko leševa kako bi dobili informacije koje su ih zanimale. S njihovom njemačkom dogom, crnom poput noći, uskoro ih je pratio glas izaslanika iz pakla, đavoljih pomoćnika, njihovu su blizinu svi izbjegavali kao kugu i nipošto im nisu olakšavali posao. Osobito posljednje godine rata bilo je sve više ljudi koji su se zakleli u borbu protiv krvava režima i njegovih krvnika, otpor vlastima imao je dugu tradiciju u ovom dijelu svijeta. Skrovišta u neprohodnu terenu bila su

dobro skrivena i funkcionirala su kao putovi za opskrbu seljankama i seljacima, lovcima i mljekarima te su se dvojica zločinaca uzaludno mučila češljajući šume.

Nedugo prije nego što su američki vojnici stigli i u taj kraj, ta su dvojica muškaraca slavila svoju posljednju pobjedu. Na udaljenome planinskom pašnjaku zgrabili su dječaka iz Hitlerove mladeži, prekomandiranoga u posljednji čas za obranu svoje domovine. On je pak pobjegao kako ne bi bio žrtvovan kao kasna krvava žrtva i dezertirao poput mnogih drugih koji su uvidjeli da je rat odavno izgubljen.

Neka stara mljekarica još je molila za milost i u činu posljednjega otpora ponudila je svoj život za život toga mladića. No trupe SS-a odvukle su ga po kratkom postupku u šumu i gurnule vezanih očiju pred stablo. Pucnjevi su odjeknuli sve do doline.

Pretkraj rata obojica muškaraca jednako su iznenadno nestala kao što su se bila pojavila. Jednoga su, tako se pričalo, pronašli ribari i napuhana ga izvukli iz Altauzerskog jezera pa je bez velikih ceremonija pokopan na mjesnom groblju. Drugome se izgubio svaki trag.

Nakon što su se muškarci iselili, lovačka je kuća ostala prazna sve dok je Ana nije otkrila i smjestila se u njoj. Na početku joj je bila željeno utočište daleko od ljudi i poslijeratnih zbivanja, boravište na sigurnoj

udaljenosti, daleko od svijeta. No sve se više pretvarala u drveni kavez u kojem su jedini vrhunci dana bili izmjena dana i noći. Paralizirajući sati i dani i prirodne nepogode često su je doveli do ruba očajanja i ponekad se morala siliti da ne zgrabi ono malo svojih stvari i zauvijek ne napusti to mjesto. Čak se i njezina nada da će se konačno riješiti slika iz carstva sjena s kojima je ujutro ustajala, jela u podne i lijegala noću, pokazala kao iluzija, preduboko su joj se u sjećanja urezale te slike i bile su poput nagrizajuće kiseline, prodirući sve dublje sa svakim novim danom. Svaki leteći kukac na goljoj koži budio je sjećanja na muhe u logoru što su se kupile po tijelima bolesne djece. Na blistavu suncu zujanje pčela pretvaralo se u tihi dječji plač, vjetar u stablima postajao bi dahom zarobljenika u grozničavim snovima, žubor potoka pretvarao se u žubor Save u kojoj su najmanji logoraši izgubili svoj život.

Ponekad bi se put do sela pred njom protezao poput blistave staze, kao da je privlači da se spusti niz njega još jednom posljednji put. No loše vijesti iz domovine dopuštale su joj da barem malo lakše podnese svoju usamljenost jer mnogi nisu prepoznali znakove vremena, proganjali su ih komunisti i pogubili bi ih nakon namještenih procesa ili ih protjerali u zatvore i radne logore. Da je sestra iz Crvenoga križa nije narivrije upozorila i ona bi dočekala kraj rata u zatvoru, u to je bila sasvim sigurna.

Dok bi se vraćala u prošlost i razmišljala o danima svojega bijega, kada je glavom bez obzira napustila svoju hrvatsku domovinu, sve joj je to bilo tako blizu da je sve osjećala i od fragmenata sjećanja sastavljala bi paklenu sliku. Jednoga je travanjskoga jutra spakirala svoju naprtnjaču i pridružila se sve većoj skupini bjegunaca koji su kretali u smjeru planina na sjeveru prema granici koje je obećavala sigurnost. Među njih su se u sve većem broju miješali i uniformirani u bijegu pred partizanima i Crvenom armijom koja se približavala.

Uskoro se kroz zemlju poput bezglave zmije motala kolona koju se više nije moglo obuhvatiti okom, kolona sastavljena od ljudi, životinja, teretnih vozila, oružja, zaprežnih kola i ručnih kolica. Na neka su vozila zbog nedostatka goriva upregnuli konje, dok su kamioni pored vozačke kućice imali pričvršćene peći na drva i u zrak su izbacivali čađavi dim. Samo su rijetki imali sreće da ih se primi u vozila, vozila, no čak i kad bi dobili mjesto, radilo se o najslabijima među njima. Na zaprežnim kolima s upregnutim konjima čučale su majke s djecom u rukama, starci, bolesni i ranjeni, svi su putovali prema svojoj neizvjesnoj sudbini u nadi da će se iza granice predati u spasonosne ruke britanske vojske. Ali pred njima je još bio dugačak marš pun opasnosti, a napadi su otežavali brzo napredovanje. Stalno su se pojavljivali partizani skriveni po brežuljcima, na svakom križanju ulice i na svakome šumskom

proplanku vrebala je smrt. Kada je Anin dio kolone konačno stigao do podnožja Alpa, napadači su ih potjerali u dolinu te su se od tada morali kretati po uskoj stazi između rijeke i željezničke pruge.

Partizani nisu predstavljali jedinu opasnost za Anu. Mnoge muškarce u zbjegu također je oprezno držala na oku, a pištolj, koji joj je Gregor ostavio kada je posjetio logor, uvijek je imala nadohvat ruke. Jedan jedini put morala ga je i upotrijebiti.

Granica je bila udaljena samo nekoliko dana hoda, kada je kolona zapela. Kao iz vedra neba iznenada se iz gusto obrasla obronka stuštila skupina mladića praćena pucnjevima oružja. Nekoliko sekundi nakon toga pred njom je jedan stariji civil pao na tlo. Refleksno je izvukla pištolj, uperila ga u jednog od napadača, a on je zastao na otprilike pet metara od nje i ravno u nju usmjerio cijev svojega oružja. Primijetila je kako mu drhti ruka i ispalila je. Prvi je metak promašio svoj cilj, no drugi ga je pogodio usred srca.

Nedugo nakon toga napada odvojila se od kolone. Neki dočasnik iz Koruške dulje je vrijeme hodao uz nju i nije vjerovao u plan predaje saveznicima. On nije mogao napustiti svoju jedinicu, ali je nju natjerao na rutu preko Karavanki. Tu rutu može prevaliti u dva dana hoda, a time bi izbjegla opasno područje.

Ana je isprva oklijevala. Ipak je udovoljila njegovu zahtjevu, odvojila se na puteljak što je vodio kroz sjenovitu smrekovu šumu što se sužavala u put kroz klanac i na koncu se u serpentinama penjala uz brijeg. Iza nje je polako zamirala buka povorke i odjednom se našla u tišini, koja ju je uznemiravala ulijevajući joj strah u kosti. Prečesto je u logoru iznenadna tišina značila smrt nekog djeteta. Slike su nahrupile u nju iz rane koja se nikada nije zatvorila, pred sobom je vidjela malena i sasvim bespomoćna stvorenja kako leže na tlu. Zbog oskudice u logoru smršavjeli su toliko da su postali tanki poput listova papira. Na kraju su im usta ostajala otvorenima kao da traže odgovore, a oči su im ležale duboko u dupljama, ugašene zauvijek.

Iz smjera napuštene drvene kolibe smještene iznad prosjeka dopirao je smijeh. Prije nego što je uspjela reagirati, neposredno ispred nje pojavio se iza drveta stariji čovjek. Zatvarao je rasporak svojih hlača i mjerkao ju je. Ana je nepovjerljivo gledala njegovu vojničku jaknu i nešto u njoj potaknulo ju je da se okrene na mjestu. Ali bilo je prekasno jer je muškarac poviknuo nešto na njezinu jeziku i pozvao je da ostane na ručku s njim i njegovim pratiteljima.

Iza kolibe susrela je mladu ženu i njezina muža, par dunavskih Švaba iz Vojvodine u bijegu pred vojskom u dolasku. I oni su odlučili izabrati drukčiji put od prvotno planirana. Dok je užinala, žena joj je

pripovijedala o svojoj noćnoj mori bez kraja, počela je time da su jednoga ranog jutra u njezinu kuću upali vojnici Crvene armije. S uperenim oružjem odveli su nju i njezina muža na seoski trg. Uskoro su tamo nagurali sve ostale stanovnike maloga mjesta, zatvorili ih u baraku bez prozora i poslije odveli u logor. Njihovoj etničkoj skupini nisu mogli oprostiti simpatiziranje Nijemaca i to što su se priključili ustašama kako bi se borili protiv partizana i civila. U logoru su im se stoga osvećivali dan za danom, a mrtvi su se gomilali u masovnim grobnicama. Dok su prisilno radili na polju, oboje su na koncu uspjeli pobjeći i sakriti se u obližnjoj šumi, gdje su nabasali na ustaškog vojnika, njihova pratitelja.

Nakon podnevnog odmora zajedno su se uspeli po strmoj stazi. Ana je bila vična planinama još od svojega djetinjstva jer je vrlo rano odlazila na planinarenje sa svojim roditeljima, koji su izlete uvijek smatrali dobrodošlom promjenom i prilikom da se maknu iz turobne skučenosti grada. Sada je ponovno uživala u slobodi uspinjući se sve više i bila je sretna što se više ne mora kretati u prašini i gužvi povorke. Jedino ju je brinulo grlo, imala je osjećaj da su u njega zabodene sitne bodlje.

Iznad granice do koje raste šuma na strmom obronku širila se naslaga odronjena kamenja i prodirala u zelene terase poput okamenjena jezika, pored nje

nije vodio nikakav put. Ana je polako koračala dalje, oprezno stajući na kamenje. Gotovo je stigla do drugoga dijela kada je začula muklu tutnjavu. Okrećući se vidjela je kako na leđima mlađi od dvojice muškaraca klizi više metara niz padinu. Pokušavao je naći oslonac, uspio se okrenuti na stranu i konačno se zaustavio. Psujući je izuo cipele opipavajući si gležanj. Njegovi su mu pratitelji brzo priskočili i došli do njega. Pomogli su mu da ustane i stisnutih zuba još je neko vrijeme uspijevao hodati, sve dok nije sjeo na pod, rezignirano tresući glavom.

Sada je svaki zagovor bio suvišan. Gležanj mu je natekao, s jakim bolovima, i iznenada se planina uspele pred njim poput golema nesavladiva zida i prisilila i tog muškarca i njegovu ženu na povratak. Namjeravali su se vratiti natrag u kolonu i ondje potražiti neko vozilo za transport. Njihov suputnik ustrajao je da ih prati dalje, znajući da su upućeni na njegovu pomoć.

Ana je sama ponovno brže napredovala. Pratila ju je čavka praveći krugove visoko iznad njezine glave te je kroz prostrana planinska polja dospjela do nekog izvora gdje je napunila svoju bocu. Iz doline se magla uspinjala poput oblaka dima, a skrivene ispod njih preko granice su napredovale mase ljudi u čvrstu uvjerenju da stižu u sigurnu zemlju. Sudbina je nezaustavljivo išla svojim tijekom.

Bjegunci su se danima skupljali na širokom polju iza graničnog prijelaza. Postavljeni su šatori, teško ranjeni transportirani su u poljske bolnice. Dok su vojnicima Wehrmachta, jedinicama SS-a, hrvatskim ustašama, suradnicima Nijemaca, srpskim četnicima, slovenskim domobranima i bosanskim pripadnicima Handžar divizije oduzimali oružje, logor su okružili saveznički tenkovi i vojnici. Neprestano su se prolamali pucnjevi i grmjelo je oružje, iako su crkvena zvona već bila objavila kraj rata. Ali smrt se još uvijek činila sveprisutnom, čak i na nebu, jer su britanski lovački avioni *Spitfire* u niskom letu s bučnim motorima oblijetali to područje. Neki nisu vjerovali miru, kao da su slutili da će s jugoslavenskom narodnooslobodilačkom armijom Britanci sklopiti đavolji pakt, koji će sve muke i napore poništiti jednim udarcem. A tako se i zbilo.

Tko nije mogao bježati ili nije ubijen na licu mjesta, prebačen je na kamione ili su ga pod lažnim obećanjima ugurali u stočne vagone te su se nakon toga zapečaćeni kotrljali prema jugu, u ždrijelo osvetnika. Tisuće i tisuće ljudi u ubitačnim su marševima protjerani natrag preko granice. U djeliću sekunde snovi o slobodi završili su salvama iz oružja, ljudi su bacani u pukotine stijena što su vodile ravno u provalije, kao da se povijest mora ponavljati, sada s promijenjenim predznakom. Nošena slijepom mržnjom i nemoćnim bijesom tijela su nestajala u oklopnim rovovima,

napuštenim rudnicima i šumama, pokapana su na livadama i poljima te su seljaci još desetljećima poslije pronalazili njihove ostatke.

Posljednji dio uspona preko grebena s oštrim prijelazima Anu je nagrizao do srži. Listovi su joj gorjeli, noge su je boljale, a kaput koji je ponijela iz logora bio je pretanak za niske temperature. Onemoćala, osjećala je kako joj se hladnoća probija do kostiju. Ako je u dolini proljeće već odavno stiglo, činilo se da ovdje gore zima ne želi odustati od svoje vladavine i svim silama se bori protiv svojega kraja. Na padinama i stijenama zadržavala su se rasuta snježna polja na zaštićenim dijelovima, bijele mrlje na sivoj pozadini.

Nakon što je prešla državnu granicu a da to nije ni znala, nebo se zamračilo. Vjetar što se podizao donosio je sa sobom pramenove magle, uzdizali su se pred njom poput neprobojna zida. Već su počele padati prve kapi s neba, pomiješane s teškim, mokrim pahuljama koje su joj promočile odjeću. U sve gušćoj susnježici uskoro je sasvim izgubila orijentaciju. Postupno su nestajale konture krajolika, a sa svakim korakom u njoj je rastao strah da će se iznenada naći pred razjapljenom provalijom. Ipak nije ni pomišljala na stajanje, stupala je dalje po bijelome sagu. Bilo je važno pronaći skrovište o kojem joj je pričao koruski vojnik prije nego što padne mrak.

Noge su je jedva nosile kada je nabasala na stijenama pokrivenu drvenu kolibu u niši stijene. Vrata su zjapila širom otvorena. Vjetar je nanio snijeg preko praga i pred njom se otvorio procijep poput malena ulaza u pećinu, primamljiv i istovremeno zastrašujući. Oprezno je stupila u prostoriju koja je zaudarala po hladnom dimu.

Njezinim očima trebalo je nešto vremena da se priviknu na tamu. Na podu je ugledala srušenu stoličicu. Pored nje na stolu ispod malena prozora ležalo je pola štruce kruha, bio je još mekan i mirisao je. Što je dulje stajala u toj kolibi, to je u njoj bio snažniji osjećaj da je vjerojatno bila napuštena u velikoj žurbi. Još je jednom izišla, ogledala se i unijela drvo za ogrjev, bilo ga je dovoljno pod nadstrešnicom. Cjepanice je poslagala u obliku stošca na kamenom popločan kamin nad kojim je stršala drvena greda za vješanje posuđa. Tada je zapalila triješće komadićima papira iz svoje naprtnjače jer je bilo vlažno i nije se odmah razgorjelo.

Napokon su ipak zaplamsali prvi plamičci. Prostorijom se proširio gust, rezak dim, ali Ana je bila zahvalna na svakoj iskrici topline. Iscrpljena od naporna uspona, sjela je uz pucketavu vatru, pojela nešto, prebacila plahtu preko kreveta od poprečno složenih greda prekrivenih grančicama bora. San je došao brzo i poput spasenja.

Usred noći probudila se uvjeren da čuje dijete kako plače. Kamin je još samo slabašno tinjao. Tek tada je primijetila da su vrata ostala lagano odškrinuta. Bila je sigurna da ih je navečer zabavila, prebacila je kaput preko leđa i izišla van gdje ju je dočekalo čisto zvjezdano nebo. Posvuda oko kolibe prostirala se svjetlucava bjelina ispunjavajući cijeli prizor tišinom protkanom mirom. Na snijegu se nisu vidjeli tragovi stopa. Zatvorila je vrata i zamotala šal oko vrata jer ju je grlo vraški peklo.

Putom se još nadala da će bolovi brzo nestati, ali oni su se pojačali, sada su sijevali sve do sljepoočnica. Stisnutih zuba dodala je još cjepanica u vatru i navukla pokrivač sve do usta. Hladnoća ju je zgrabila ledenom rukom. Zagušljiv dim ispunjavao je prostoriju i tjerao joj suze u oči. Iznenada joj se učinilo da je pred sobom ugledala mladoga partizana kojega je ustrijelila nedaleko od granice. Preklinjući je kršio ruke s otvorenom ranom na prsištu. Zatvorila je oči i drhteći utonula u san, dok je vani vjetar udarao vratima i zbor jecajućih dječjih glasova vrištao kao da se radi o životu.

Kada se probudila, čelo joj je gorjelo. Iako je sasvim lagano podignula glavu, činilo joj se kao da se sve vrti i postalo joj je mučno. Pojavile su se Ninove slike. Ustrajno je pokušavala prizvati njegovo lice u sjećanje, ali nikako nije poprimalo obrise. Vidjela je u sjećanju tek malu crvenu mrlju po sredini njegova čela, zbog koje su mu se druga djeca često smijala i rugala. Što

je očajnije mislila na njega, to joj je bio nedohvatljiviji i činilo se kao da nestaje, poput odraza u vodi, u koju netko neprestano baca kamenčiće. Ponovno je utonula u nemiran san.

Sljedeći je dan provela u krevetu. Kada joj je tijelo dopuštalo, kratila je vrijeme čitanjem raskupusane Biblije koju je našla na izbočenoj gredi. Više puta ustajala je iz kreveta oblivena znojem dok joj je srce luđački kucalo, zarobljena ostacima snova što su je okruživali poput rotirajućih oštrica pile. Nije znala sanja li ili je budna, pomišljala je da je ponovno u logoru, počela se moliti, kao što je dan za danom činila s djecom:

*Anđele čuvaru mili
Svojom snagom me zakrili
Prema Božjem obećanju
Čuvaj mene noću danju,
Osobito pak me brani
Da mi dušu grijeh ne rani
A kad s ovog svijeta pođem
Sretno da u nebo dođem
Da se ondje s Tobom mogu
Molit dragom Bogu.*

Tek uvečer osjetila je kako joj se polagano vraća snaga. Još uvijek joj je teško padalo gutanje, ali nestali su tutnjajući bolovi u glavi i ponovno je mogla jasnije